

Рецензия

от доц. д-р Александър Михайлов Сивилов

на дисертационния труд на Глория Стоева, редовен докторант към Катедрата по Нова и съвременна история към Исторически факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ на тема „РУСКА ВОЕННА ЕМИГРАЦИЯ И МЛАДЕЖКО ДВИЖЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ И КРАЛСТВО ЮГОСЛАВИЯ МЕЖДУ ДВЕТЕ СВЕТОВНИ ВОЙНИ“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научно направление 2.2. История и археология.

Докторантката Глория Стоева завършва бакалавърска степен в Историческия факултет на Софийския Университет „Св. Климент Охридски“. В последствие надгражда образованието си като защитава магистърска теза в МП „История на Русия, Източна Европа и Евразия“ на ИФ. Като неин преподавател съм наблюдавал израстването ѝ през целия период на висшето ѝ образование и мога да засвидетелствам, че прогресът, който тя постига е огромен. Интересите на Глория Стоева към военната история и обществените проблеми бяха ясно забележими още в ранните етапи на нейното обучение. Безспорните ѝ качества доведоха и до приемането ѝ в докторската програма към катедрата по Нова и съвременна обща история на факултета.

Дисертационният труд на Глория Стоева се занимава с изключително важна тема, особено когато става въпрос за българската история. Редица историографски проблеми, които присъстват у нас са допълнително осветлени и разрешени от изследването ѝ. Въпросът за възникването на младежките движения на руската емиграция у нас може да се превърне отново в актуален с оглед на доскоро развиващата се ситуация на засилена чуждестранна емиграция към Европа. Въпреки огромните времеви и обществени разлики е добре да се изследват и да се правят паралели за начина на формиране и функциониране на ясно обособени етнически, политически групи на външни общества. Изводите могат да бъдат изключително значими и да послужат не само в исторически, но и съвременен контекст.

Изследването е осъществено на смесен хронологично тематичен принцип като в отделните части вече се оформят и самостоятелни тематични пасажки. Цялостният обем на докторската дисертация е 211 с., от които основният текст и библиографията са разположени на общо 205 стр.. По този параметър разработката напълно отговаря на изискванията за дисертационен труд. Структурата избрана от Глория Стоева е близка до класическата. Трудът е оформен в увод, четири глави, заключение, приложения и библиография. Уводът е много добре структуриран. В него ясно са обособени обектът и предмета на изследването съответно – развитието на руската военна емиграция и младежките организации, с. 2. Напълно обоснован е и изборът на хронологичен и географски период на изследването като ясно е обяснена липсата на конкретни години в заглавието на изследването. Наличието на емигрантски вълни и сложната специфика на обществените процеси в Русия по това време правят почти невъзможно поставянето на абсолютно точни времеви репери при конкретната тема. Все пак обхванатия период – между двете световни войни е достатъчно ясен от хронологична гледна точка. Географският ареал е ясно обособен от маршрута на изтегляне на белогвардейската военна емиграция.

Една от впечатляващите част в дисертацията е изворовия и историографски разбор направен в увода. Отлично впечатление прави познаването на архивните фондове в ЦДА – София както и добре обозначените проблеми в архивното дело в момента. Отлично е представен въпроса за състоянието на Архива на Министерство на вътрешните работи и документите предадени от т. нар. Комисия по досиетата към фондовете на Централния държавен архив. Много детайлен и интересен е и погледа върху ситуацията с архивите в Русия. Като там се посочва безспорния принос на автора към въвеждането в обръщение на напълно нови документи.

Историографският анализ също е много впечатляващ като се прави детайлен обзор не само на българската и руската историография по проблема, а и на балканската и световната. Разглеждането на произведенията е съпроводено с ясен анализ, както на източниците им, така и на приносите им за изясняването на темата.

В последната част на увода са ясно разписани целите и задачите, които си поставя дисертационния труд. Като основен метод на изследването са посочени тематико-хронологичният анализ и исторически синтез, освен това и сравнителен анализ. В този случай уводът се оказва една от много важните части на изследването като носи в себе си и приносни елементи, най-вече с разглеждането на архивните колекции и изворите, както и изчерпателния историографски анализ.

Първата глава на изследването е посветена на разпада на Руската империя и появата на военната емиграция. Тя е озаглавена „Краят на Руската империя не е край за Руската имперска армия“. Състои се от четири подчасти и е с обем 32 страници. Тъй като съм изкушен от историята на руските революции за мен особен интерес представлява първата подчаст на главата. В нея е разгледан този изключително разработван проблем. Разработката на Глория Стоева представя един по-специфичен поглед като се фокусира върху мястото на армията и конкретно събитията около лятото на 1917 г. Тук водещ елемент е съдбата на ген. Лавр Корнилов както и еволюцията на възгледите му, виж с. 20.

Разсъжденията посветени на избухването на Октомврийската революция и осветяването ѝ в историческата литература показват не само отлично познаване на проблематиката, но и възможностите за исторически анализ на докторантката, виж. с. 22-23. Много важен елемент е запазването на фокуса в изложението като основната тема е мястото на руската царска армия и възгледите на нейното ръководство за бъдещето на войната и държавата. За съжаление в частта свързана с Гражданската война няма цитирани български изследвания, въпреки че съществуват съвременни опити за систематизация по проблема.

Друг пропуск е свързан с един от примерите посветени на Гражданската война и конкретно превземането на град Киев с. 26-27. Тук въпреки опита за изчерпателност е пропуснато превземането на града от войските на Симон Петлюра на 1 март 1918 г., а в последствие и новото падане на града в ръцете му вече като глава на Директорията в средата на декември 1918 г. Този пропуск контрастира със създаденото от другата част от повествованието впечатление за изчерпателност и точност.

Ценна за мен е частта посветена на българската помощ за белогвардейското движение и установяването на това ранно сътрудничество между нашето правителство и командването на Доброволческата армия с. 31-32. Докторантката се е справила добре и с представянето на евакуацията на остатъците от руската анти-болшевишка армия и въпроса за нейното бъдеще.

В третата част на първата глава е представено разселването на руските военни емигранти и договорките, които са правени с българските власти за приемането им на територията на страната. Внимателно са проследени и анализирани проблемите за числеността на бежанците у нас. Освен това е направено сравнение със ситуацията при приемането на белогвардейци в Кралството на сърби, хървати и словенци. Много

полезна са изработените таблица на с. 46 - 47, които демонстрират начина на разселване на военните на територията на България.

Четвъртата част от главата е посветена на подпомагането на бежанците в районите където ги заселват. Интересен аспект засегнат тук е процеса на репатриране към СССР на част от белоемигрантите като той обикновено се осъществява по тяхно лично желание виж с. 52-53. Тази част е изградена основно върху непубликувани документи, което още повече повишава значението ѝ.

Голяма част от изложението тук е посветено на т. нар. Врангелски заговор. Различните историографски тези са представени пълно, а анализа и разбора им е основан на документални източници въведени и осмислени от авторката. Отлично впечатление прави факта, че тя успешно защитава тезата си за липса на реална заплаха от страна на белогвардейското движение към политическия ред в България.

Втората глава на дисертацията се занимава със създаването на Руския общовоенски съюз, балканските отдели и дружески организации в периода 1924 – 1934 г. Тя е с обем 50 страници и има три подчасти. Това е основната част на изложението на разработката като отново се наблюдава съвестната и професионална работа на Глория Стоева. Първата подчаст е посветена на създаването на РОВС и перспективите за неговото развитие. Много добре е проследена вътрешната борба в руската емиграция и формирането на различни центрове около двамата претенденти за престола – великите князе Николай и Кирил. Влиянието на този раздор върху руската военна емиграция е умело вплетено и в промените настъпващи в европейската дипломатическа картина и постепенното признаване на СССР като международен играч. Ясно е описано и създаването на РОВС и мястото на барон Врангел в тези събития.

Втората подчаст е изключително интересна, защото се занимава с антиболшевишкия активизъм на емиграцията. Представено е създаването на „Лигата за борба с Третия Интернационал“. Като отклонение от темата може да бъде разгледано представянето на структурите на съветското разузнаване на с. 87-89. Голямо внимание е отделено и на убийството на съветския дипломат В. Воровски цели 9 страници 87-96. В случая може да приемем това като пример на провеждането на анти-болшевишка политика, но като цяло няма ясно изяснена в повествованието пряка връзка със създаването на Лигата за борба с Третия интернационал. Самото описание на организацията е направено отново в наложения до момента стил, което определено допринася за цялостта на изложението. Тук може да намерим поредният приносен елемент към българската историография, тъй като подобна подробна разработка по

този проблем до момента не е правена. Важен елемент е базирането на тази част от изследването на документи от Руския държавен архив. В тази подчаст е разкрит и друг важен елемент от дейността на РОВС, който започва да се прилага след смъртта на ген. П. Врангел, а именно организирането на подривни елементи, които да бъдат изпращани на територията на съветската държава. Като цяло в тази глава се наблюдават известни отклонения от основната тема, но независимо от всичко тя отлично представя формирането и дейността на най-голямата военна белоемигрантска организация – РОВС. С нея безспорно се запълва съществена празнина в нашата историография като голям принос е самият начин по който е осъществено повествованието – основано на многобройни ново публикувани документи.

Третата глава е малко по-различна от останалите, защото не е подчинена на хронологичния принцип. Тя се занимава с проблеми като руската идентичности и политиката за формирането на руската емигрантска младеж. Тази част е разположена на 38 страници. Тук в отделните подчасти са разгледани различни аспекти от живота на руските младежи в периода на гражданската война и веднага след това. Първият голям пасаж е свързан с включването им в редиците на белогвардейското движение. От тук нататък се обясняват причините за емигрирането им. Втората подчаст е посветена на военната подготовка и теория, като тук има изключително подробно представяне както на програмите и темите, които се изучават, така и обзор на издаваната военно-научна литература, включително и периодика. Анализът на материалите довежда до извода, че този тип дейности допринасят за поддържането на общността като едновременно осъществява и връзка със световната геополитическа ситуация.

Третата подчаст е свързана с руското задгранично образование. В нея е представена еволюцията на вижданията на емигрантската общественост относно мястото на младежите. Засилването на военното обучение е обосновано от идеята за подновяване на конфликта и извоюване на победа във война срещу СССР. Повишаването на средната възраст в редовете на РОВС. Широко е представена системата на развитие на руските училища на балканите и из цяла Европа.

Последната подчаст разказва за развитието на соколските и скаутските движения в България и Кралство Югославия. Обърнато е специално внимание на отношенията им с държавите приемници. В два обособени абзаца са представени историческите пътеки на двете организации. Тази част отново е добре подплатена с документи и изследвания.

Четвъртата глава на изследването е посветена на 30-те години и постепенната маргинализация на РОВС. Тя е предизвикана не само от промяната в ръководството, но

е от силното противодействие на съветските служби стигнало до отвличането на ген. А. Кутепов, виж с. 152. В тази посока се развива и самото повествование като втората подчаст е посветена на противоборството на двете тайни структури на съветската държава и РОВС. Описанието на агентурната война, отново подкрепено с документи, е изключително интригуващо за българските историци, защото една от най-сериозните сцени на противопоставяне е точно нашата страна. Последната подчаст е свързана с развитието на военната емиграция в периода на Втората световна война, като тук се обръща внимание на проблема с разцепването в средите на белогвардейците. Подчертана е позицията на ген. А. Деникин с. 181.

Заключението на изследването показва умението на докторантката Глория Стоева да осмисля и борави с документи и исторически изследвания. Съвсем логично и постигнатите изводи се явяват като неразделна част от цялото повествование.

Все пак в разработката присъстват и проблеми. Споменатата по-горе неточност свързана с гражданската война в Украйна и превземането на Киев. Друг сходен проблем е съдбата на ген. А. Кутепов. Според дисертацията на с. 118, след отвличането му той е доставен от ГПУ на Лубянка. За момента съществуват три версии за смъртта на генерала и според нито една от тях, той не пристига в СССР.

Друг недостатък са технически грешки и незначителни пропуски.

Споменатите по-горе проблеми в дисертацията не омаловажават нейните постижения. Глория Стоева се е справила с обработването, анализа и синтезирането на огромен извор и изследователски материал. Темите и обхвата на работата са огромни като ясно показват отличните ѝ познания в полето на съвременната история и специфичната тематика на развитието на руската, белогвардейска емиграция. Докторската теза се нуждае от минимални корекции, след които се надявам да я видя публикувана. Изследването на Глория Стоева безспорно има сериозни приноси за съвременната българска историография. Въвеждането в употреба на нови документи от ЦДА, архива на МВР, ГАРФ и други обогатява не само нашата история, но и дава един страничен и нов поглед върху проблемите за организирането и дейността на емигрантските организации.

Към основната част от работата на Стоева трябва да се добавят и научните статии, които е публикувала в периода на своята работа. Те допълнително разширяват рамките на нейната експертиза и показват умението му ѝ да се справя с проблеми, които не са част само от кръга на неговите тесни интереси. Друг важен аспект е

участието ѝ в двустранни проекти с руски университети и академични организации. Това е опит, който е рядко срещан сред докторантите днес.

Поради всички причини изброени по-горе предлагам на Глория Стоева да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по научно направление 2.2. История и археология.

13. 04. 2020 г.

доц. д-р Александър Сивилов